

Глускін В.В.

Чи можлива унія науки та релігії?

Чи буде розв'язана, нарешті, суперечка між наукою, філософією, релігією та теологією про пріоритет у пізнанні? Чи можлива у наш час об'єднуюча ідея, котра усунула б взаємну недовіру між ними і поклала б початок співробітництву в інтересах людини та її оточення? Як повинна ставитися сучасна наукова та суспільна думка до популярності екстрасенсів, зрозуміло, приймаючи до уваги лише те й тих, хто пройшов через густе решето чистого досвіду? Чи існують у природі приховані духовні сили, здатні відкрити людству світ, повний загадок та недоторканих таїн вічності?

В цих питаннях багатовічної історії теорії пізнання, яка, прагнучи проникнути в основу основ всієї світобудови — незмінне вічне та єдине першоджерело всіх наступних нескінченних матеріальних перетворень, шукала найбільш переконливі пояснення, посилаючись на, здається, невідпорні приклади і доводи досвіду та мислення. Одні називали його першоречовиною, другі — ідеєю, треті — атомом, четверті — першопричиною, п'яті — шукали для нього алегоричну форму, оскільки вважали, що наша мова нездатна передати найтонші нюанси його метафізичної глибини, поки не знайшли для першоджерела логічно узагальнену форму — субстанцію, початок та завершення всієї створеної природи.

Однак те, що можна було відтворити за допомогою мислення, залишалося у сфері припущень у межах ймовірних визначень, логічними конструкціями, більш-менш досконалими, що претендують на реальність, але ще не є реальністю. Проблема опинилася у точці перетинання протилежних поглядів та думок, так що не доводилося й мовити про можливість якщо не злагоди у загальному, то хоч би врахування своєрідності та відносності такої позиції. Таке становище тільки посилювало екстраполяцію методів, отриманих з часткових висновків, котрі з часом прийняли форму взаємного неприйняття та засудження протилежних вже не тільки суперечливих поглядів, але й традицій та і пізнавальних систем.

Конфронтація досягла свого апогею у відкритому протистовітстві науки та релігії, де кожна з сторін шукала вагомі аргументи для викриття, не підозрюючи, що в азарті полемічних звинувачень все далі й далі відходять від істини. Адже безглуздо заперечувати значення науки як джерела знань та універсального способу опредмечування сутності людини в природних умовах її існування. Однак, також недалекоглядне та бездумне заперечення релігії, яка, крім своєї явно моральної переваги, володіє таємницями духу, що зберігаються в її Священних Книгах.

Проте, доки неосвічене духовенство та невіруючі вчені, зайняті собою, займаються словесними змаганнями, в загальній течії швидкоплинних змін нашого життя розповсюджуються побічні явища, які важко зрозуміти в контексті сучасної культури та здорового глузду. Йдеться про активний сплеск містичних проявів, що, на жаль, продовжують залишатися закритою темою як для науки, так і для релігії.

Лавина віщунів, цілителів, телепатів, окультистів, «зненацька» відкривши в собі непокрені дивовижні сили та роблячи на цьому особисту рекламу для професійної наживи, прийняла такий розмах, що мимоволі складається враження про відродження культури, звичаїв та традицій наших малоосвічених прашчурів.

Однак, якщо у минулому такі явища ще можна було зрозуміти та виправдати потребою заповнити вакуум

знань самобутнім мистецтвом психотерапевтичної сублімації та сугестії, корені якого сягають у глибину століть, то тепер це приймає форму антикультури в умовах наукового прогресу. Звичайно, всі розуміють, що найновіші досягнення науки — ще не останнє слово у пошуках істини, що природа сповнена таємниць і що чимало з них так і залишаться за межами розуму, «річчю в собі», що феноменальна винятковість завжди буде джерелом загадок, навіть і надприродних. Проте, важко погодитися з тим, що з цього джерела, оточеного тайною споконвічного мовчання, народжується цілий рій визискувачів його бездонної глибини. Вони беруть на себе непосильну ношу, використовуючи проміжне становище людини між життям та смертю, тлінністю та вічністю, свідомістю та вірою.

Метастаза, що утворилася на ґрунті відвертої профанії як науки, так і релігійного досвіду, створила сприятливі умови для демонстрації їх сурогатів, де божественна вимога стриманості та обачливості у прояві таких сил підмінюється ефектними видовищами, які розраховані на прихильність певної аудиторії до надмірної стилізації незвичайного. Що й казати, люди буквально на льоту готові сприймати все незвичайне, надприродне як дивовижне, піддаючись при цьому відчуттю невмотивованого випередження уявної реальності.

Імовірно, причину такого стану слід шукати у здібності людини до самозаглиблення, побічним наслідком якого є певна переоцінка власних переживань та особистого досвіду. Вона може прийняти ідею нескінченності пізнання, визначити необмеженість наукових пошуків у матеріалізації пізнаного, навіть якщо це буде суперечити її світоглядним принципам. Але як переконати людину відмовитися від суто індивідуального досвіду власних містичних навіювань, неспокою самозахисту, невіри у нездійсненність науки влаштувати її особисте життя, примусити не надавати серйозне значення сновидінням, передчуттям, душевним тривогам тощо, тобто тому, що завжди зберігає свою неповторність, а отже, не може бути ідентифіковане? Адже для буденної свідомості важливі не наукові знання про хворобу як таку, не її загальні симптоми, а те, як її переносить людина, не загальні закони буття, котрі можна і не знати, а персоніфікована форма їх проявів. І своєчасно відхилитися від яблука, що падає, має для людини більше значення, ніж знання закону Ньютона.

Вона вже так улаштована, що, незважаючи на впертий потяг до знань, її не задовольняє пануюче природничо-наукове поняття про світ. Десь, у глибинах своєї душі, людина сприймає його як складну, до того ж не всім зрозумілу, логічну конструкцію у символах та формулах позбавлених життя фізичних, хімічних та інших матеріальних сил. І тому буденна свідомість з недовірою ставиться до будь-яких спроб обмеження неймовірного за принципом його недоведення засобами науки. Схильна до ілюзій, вона намагається компенсувати втрачене цілісне сприйняття життя окремими надприродними проявами всесильного Світового Духу — цитаделі, ворота якої щільно зачинені для науки.

Діючи методом вибіркового аналізу буденна свідомість створює для себе превентивну програму самозахисту, здатну до випередження у деталях можливості емпіричного та раціонального пізнання. Сам принцип розв'язання ґносеологічної альтернативи для буденної свідомості на диво досить простий: паритет актуально пізнаного та потенційно непізнанного; тобто визнання очевидності феноменального світу та теургійної трансценденції. Така спрощеність має деякі переваги, оскільки дозволяє відсутні важливі ланки у науковому пізнанні заповнювати посиленням на божественні джерела природ-

них сил, їх всеосяжну здатність узгоджувати рухи всіх речей від атомів до космічних систем, водночас зберігаючи світ як Ціле. Таким чином, у пізнанні утворюється своєрідний дуалізм знання та віри, настільки переплетених та залежних один від одного, що кожного разу, коли протистояння між ними стає занадто відчутним, виникає зустрічна тенденція їх шлюбного союзу у пошуках істини.

Синтез складніший від розчленованого. Однак буденна свідомість цього не знає. Прагнучи звести свої знання, досвід та погляди до загального знаменника, знайти зв'язуючу канву свого світогляду, вона спорадично звертається до матеріалізованих результатів пізнання, а також до віри, уникаючи узагальнень та ґносеологічних альтернатив між свідомістю та розумом. З наукою складніше. Квінтесенцією її проблем є проблемність самої науки. Анатомуючи природу, подрібнюючи її на частки, кристалізуючи свої знання в досвіді та експерименті, наукова думка тягнеться до першоречовини, ноуменальної клітинки пізнання. Все пізнане наука перетворює у «другу природу», тобто опредмечений світ, котрий, начебто, сам по собі запрошує людину «здивитися» у свої глибини та за допомогою моделювання допомагає відтворити у штучних умовах її первісний образ. Такий підхід змінив у принципі ставлення людини до світу та крок за кроком звільняв свідомість від сліпої прив'язаності до міфів про його походження та загадковість явищ. І не дивно, що на цьому ґрунті з'явилися перші спроби натуралізації свідомості, котрі заклали пробні камінці матеріалістичного світогляду, проте, не звільняючи їх від космогонічних та теологічних ідей, що зберігають таїни Єдиного, Вічного та Цілого — неуреченого начала світобудови.

Наука неодноразово повертається до одного й того ж питання: чи є у пізнанні межа ділимості, тобто, коли думка вже далі не зможе роздрібнювати природу, шукати ще й ще вже ірреальні, уявні рівні так званого елементарного, або його сурогатів. Авжеж, неважко зацікавити думку євристичною ідеєю типу «електрон такий же невичерпний, як і атом, природа нескінченна». Але чи зможемо ми побачити світло у кінці тунелю, якщо доведемо цю думку до логічного завершення? Ще одна відкрита частка чи її видозмінена сутність? Хай це будуть лептони, баріони, резонанси, психохвильові функції, кварки, нуклеотиди тощо, однак безперечно, що кожна з них, в залежності від рівня в загальній ієрархії світобудови, все виразніше набуває ознаки не фізичних, а теоретично можливих речей, тобто сутностей ідеального порядку. Кінець (звичайно в умовному сенсі) можна передбачити: в нескінченності розум мусить зустрітися з неймовірним — перевтіленням матеріального в ідеальне, тобто світом, позбавленим просторово-часової метрики, в якому вже немає що подрібнювати, де зникнуть останні клітинки і котрий буде заповнений, зрозуміло, неречовиною або її подобою, а тим, що неможливо описати в поняттях трьохвимірності простору. Правда, можна у зв'язку з цим слушно зауважити: «Ну й що? Якщо таке коли-небудь й трапиться, то це буде ще одна, можливо, найвеличніша перемога розуму в історії пізнання». Можливо, якщо не враховувати, що це вже буде не розгадана в повноті своїй таїна природи, а її умоосяжна сутність, безвідносна до будь-яких нескінченних змін, відкрита чистому розуму.

Чим глибше та ґрунтовніше наукова думка у співдружності з практикою підходить до рубежа, за яким починається інтелектуальний простір чистих понять та ідей, раціонально бездоганих, проте не відтворених у досвіді і взагалі позбавлених будь-яких ознак відображення, тим впевненіша наша думка, що за всім цим приховується морок непізнанного, висвітлити який може тільки віра.

Найпереконливіші способи проникнення у цей всевласний Логос, спроби описати його закони, пояснити субстанціональні першопричини всіх можливих та неймовірних перетворень за допомогою ієрогліфів, математичних, комп'ютерних та інших символічних засобів інтелектуального пізнання рано чи пізно дадуть про себе знати, що будь-яка мова невіддільна від середовища, в якому живуть істоти, що користуються нею. Мабуть, тільки талант великого фантаста може дозволити йому уявити, що відбудеться, якщо якась мисляча істота у всесвіті розшифрує «космічний код», за допомогою якого зможе спілкуватися з усіма його розумними мешканцями однією мовою. І чи не у цьому полягає прихований підтекст стародавньої легенди про «вавілонське стовпотворіння» як пророче попередження про непередбачені наслідки змішування мов розумних істот, що заселили різnorodні світи?

Отже, коли час від часу наукова думка рішуче долає ґносеологічний поріг неймовірного всупереч твердо установленням критеріям достовірності знань та загальноприйнятими принципами наукового світогляду, то йдеться про нові аспекти суб'єктно-об'єктної залежності у пізнанні, а не про вторгнення у трансценденцію, азарті конструювання метафізики у людському досвіді. Звичайно, у зв'язку з цим можна було б поставити питання: чи можна назвати проблемами свідомості те, що ми самі визнали для себе як надлюдське, тобто, те, що недоступне для людини і тим самим, за прикладом відомої казки Керрола зробити надлюдське предметом буйної фантазії казкарів та мрійників або як виняток, загостреного відчуття духовного голоду за досконалістю, властивим теологам та філософам? Звичайно, можна було б погодитися з такою постановкою питання, навіть, враховуючи його сильні аргументи, визнати правомірним, якби не матеріалістичний апломб зневаги до трансцендентних ідей, ірраціонального буття, котрий кожну спробу екстраполяції категоріального апарата мислення сприймає як дурницю.

Добре відомо, що заборона — краший спосіб збудження інтересу до думки, що опинилася за ґратами. Особливо, якщо заборонене санкціонується цензурою. Смісл спростування полягає у тому, що не тільки «думки у свідомості Бога» сприймаються без доказів та перевірки, але це стосується у випадках з інтуїцією, категоричними імперативами моралі, безкорисних проявів душевної ширості, відвертості у відчуттях, безпомилковості вибору «за велінням серця» та багато іншого самоочевидного, що потребує доказів тому, що воно очевидне. Певна річ, це ще не розв'язання проблеми. У всесвітній драмі пошуку істини розум був та залишиться остаточною арбітром наших суджень та висновків. Виховані в дусі ґносеологічних альтернатив, ми з недовір'ям сприймаємо кожну спробу обмежити абсолютне право розуму у пізнанні, оскільки переконані, що все пізнане — реальність, навіть якщо вона, як тепер говорять — «на кінчику пера». І справді, що може завадити розуму перетнути межу ірреального, щоб вибудувати у ній тематично вивірену конструкцію та спростувати всі сумніви з приводу можливих антиномій? Однак за цим, здається невинним питанням, приховується підтекст розпредмечування ірреальності в поняттях розуму, котрий по мірі реалізації свого плану прагне остаточно девальвувати в свідомості ідею відособленості та непізнаності божественного, а також всього надприродного і навечно закріпити перемогу розуму над вірою. Неважко помітити, що схематична перспектива вседозволеності та всемогутності розуму у пізнанні та перетворенні світу, якому він належить за походженням та суттю своєю, переслідує мету виправдати свободу павшої людини, котра рано чи пізно зажене її разом з усім світом у пастку безвір'я. Розум осатанів в своєму нарцисизмі. Його винахідливість у дока-

зах не знає границь. Він сам встановлює для себе критерії достовірності. З легкістю, котрій могли б позаздрити навіть батьки віри, розум стверджує свій авторитет у всьому, що вимагає обов'язковості його участі. Все незрозуміле, не осмислене, завдяки втручання розуму стає переконливим та неспростовним. Навіть, якщо у чомусь і виникнуть сумніви в істинності доведеного, то у розуму завжди знайдуться вагомі аргументи, щоб обґрунтувати розумність своєї помилки. Те, що розумно доводиться, з часом може бути розумно спростовано.

Негожий максималізм завжди багатий на пожадливість. Він не визнає для себе обмежень, не чекає коли, його мета буде виправдана, а сам наперед виправдовує її, оскільки переконаний, що розум у союзі з волею покликаний квапити час. І якщо на його шляху з'являться перешкоди, він готовий зламати їх, щоб продовжити боротьбу за свою мету та задовольнити своє покликання, не рахуючись з наслідками. Бо все, що колись зробив та зробить розум в межах природних можливостей його історії, що дозволяє йому вчити інших та вчити себе (остання та найвища розкіш!), не може звільнити людство від мученицької долі. Тому ймовірно, що якщо розуму і вдасться на певний час похитнути підвалини віри, то це буде піррова перемога, здобута ціною руйнування животворних духовних сил, що споконвіку підтримують гармонію душі та розуму. І тут вже розуму прийдесть визнати, що глибина пізнання вимірена рухом думки від периферії до центру, де зникає межа між фізикою та метафізикою та відкривається новий простір інтелектуального пізнання, котре вимагає нового мислення, що суперечить всьому попередньому досвіду теоретичного осмислення або взагалі не перетинаються з науковими знаннями. До речі, ще в стародавніх сторінках історії філософії можна було знайти думку про нерозчленовану свідомість, яка природу та приховані в ній сили, що породили її намагалася звести до Цілого — альфі та омезі пізнання. Як згодом писав Гете, що вся драматична історія, котра пережита людиною, обертається навколо прихованої точки, де самотність нашого Я та відважна свобода нашої волі стикаються з неминучою ходою цілого. З'єднати науково-просвітницьку думку з животворними джерелами буття, що зміцнюють наші фізичні знання вірою — оптимальний варіант розв'язання проблеми синтетичної природи знань. Сама ця межа і у минулих її значеннях причетна до абсолютно-пророцького натяку історії «осягнути всесвіту внутрішній зв'язок», де розум досягне повного злиття з духом і межі власної досконалості. Бо людина усвідомлює, що вона — не Бог, і не надлюдина, що вона, як і всі інші, приречена лише на наближення до абсолютної істини, наскільки це дозволяють закладені в ній від народження здібності, набуті знання та штучні засоби пізнання. Але для цього вона повинна, говорячи словами Достоевського, «зібратися разом», зрозуміти, що тільки об'єднаними силами, а не зусиллями одиночок, можна виявити розумний зв'язок, за яким відчувається мудра воля Провидіння. Один зрячий, котрий опинився в країні сліпих (згадаймо фантаста Г. Уелса) не зможе довести свої переваги, якщо він не витягне з них загальну користь, що стане спільною справою і переконає всіх та себе самого, що зір не зможе замінити відсутність самозаглиблення, що він тільки засіб, однак не істота і не душа знання. Найбільша спільність вселенського життя знаходиться в його глибині, а з цього випливає, що справжня творча справа здійснюється також у глибині і що саме це глибоке внутрішнє діяння є спільна праця, котра здійснюється кожним не для себе одного, а для всіх. Нерелігійна людина сприймає «спільну справу» як «суспільно-історичну», зайняту упорядкуванням тлінного життя та покликаною виробляти засоби допомоги лю-

дям, щоб вони могли обжити соціальний простір, в якому вимушені виробляти та споживати, творити та руйнувати, любити та ненавидіти, розплodжуватися та вбивати, виправдовуючи ці протилежності споконвічною драмою історії. І людство настільки звикло до всього цього, що у нашій свідомості утворилася духовна порожнина, яка нагадує про себе у ті рідкі проміжки часу, коли шукаємо відповідь на питання про смисл життя, тобто всього того, що робимо і для чого існуємо. Проте справжня «спільна справа» полягає в її нетлінності, в духовній єдності всіх народів та рас, в аскетичному подвижництві боротьби з ненаситністю чуттєвих пристрастей, нашим егоїзмом, розумінні, що емпіричне у нашому житті— вимушена зупинка на шляху до вічного.

Історія пізнання знає приклади спроб зняти пелену загадковості Першоджерела життя, молитовного звернення людини до Бога, рожевої мрії уособлення метафізичною боголюдського процесу засобами унікального досвіду та набутих знань. Однією з них є ідея «філософського каменю», яка, пройшовши через товщу століть, залишила в пам'яті немеркнучий алегоричний слід блукаючої зірки— символа великого діяння алхіміків. Люди, котрі знають про їх драматичне життя з авантюрних опусів, часто-густо вживають слово «алхімік» як синонім нещастя і навіть відвертого шарлатанства. Але все це— від незнання.

Алхімія віджила свій час і вимерла природною смертю, залишивши після себе потомство, що виросло в культурі хімічних формул. Вважають, що головною причиною невдачі та неслави алхіміків була нав'язлива ідея «філософського каменю»— уречевленого образу перевтіленої природи. Дійсно, цей пошук був наосліп, який мало що дав для науки. Але й він приніс свої плоди: на зміну алхімії прийшло мистецтво експериментування та разом з ним методи наукового пізнання. Можливо, тому ми настільки переконані у неможливості алхімії, що як писав Л. Шестов, «нікому навіть в голову не приходить перевірити свої переконання». Що ж, і у матерів трапляються діти, котрі забувають кому вони зобов'язані своїм життям. Забуваємо, що у пізнанні, незалежно від змісту та часу пізнаного, наука не соромиться звертатися до нездійснених ідей минулого, шукає в них аналоги сучасних проблем, які б змогли стримувати прорив розуму у нові горизонти інтелектуального пошуку, зрозуміло, враховуючи рівні пізнаного. Так може бути, зауважив Шестов, алхімія не вмерла, а тільки удає себе мертвою та чекає, коли вийде з затворництва, щоб зайняти місце в історії науки? Бо, як сказано у Святому Письмі, «Немає нічого захованого, що воно не відкритися, ані потаємного, що не виявиться» (Мт. 10: 26).

Алхімія виникла у перші століття нашої ери в Александрії і протягом майже двох тисяч років залишалася загадковим феноменом світоглядної культури стародавнього світу та середньовіччя. Основним джерелом, з якого ми черпаємо відомості про зародження алхімії та описання перших її досвідів, є трактат «Смарагдова скрижаль», авторство якого приписано божеству Гермесу Трисмегисту (Гричі Найвеличніший). Тут сказано, що Бог володіє таємницею переходу у природі від нижчого хаотичного стану до більш складних якісних перетворень, упорядкованих та благородних, але довірити її може тільки тому, хто не оберне її у зло. Символічна мова трактата допускала можливість неоднозначного тлумачення тексту, зокрема таких ідей, що згодом заінтригували наукову думку. Тому зрозуміти, чим була алхімія у стародавньому Єгипті важко, оскільки єгиптяни не відкривали професійні таємниці своїх містерій.

Кінцевою метою алхімії було відкриття «філософського каменю»— символа безсмертя та всезагального бла-

га. Щоб надати дітищу своїх уявлень видимість чуттєвості, алхіміки приписували «філософському каменю» функціональні властивості штучно виробляти з різних елементів природи коштовні метали та камені, в які закладений магічний дар зцілення від усіх недугів та збереження молодості. Можна припустити, що за цією безхитрою думкою прихована ідея знаходження людиною своєї могутності через пізнання невідомих сил в мікроструктурах природи. Відомо, зокрема, що золото, коли воно ще не використовувалося як загальний еквівалент товарно-грошового обігу та натурального обміну, приваблювало загадковістю своїх фізичних властивостей, походження яких зв'язували з Великим Діянням. Здавна вважалося, що речам, зробленим з золота, за природою своєю притаманне священнодіяство.

Однак увага алхіміків була звернута не на вивчення природних властивостей золота, добутого з надр землі, а на відтворення його штучним шляхом за допомогою Божественного Промисла. Алхіміки сподівалися, що здобута таким чином речовина стане еліксиром очищення плоті, що дарує безсмертя. Отже, устами Гермеса в алхімію з самого початку була вкладена філософська ідея обітованого духовного Преображення людини за допомогою чудодійного каменю, створеного руками посвячених у Велике Діяння. Той, хто присвятив своє життя пошуку «філософського каменю», свято вірив, що його магістерії зможуть досягти мети, коли вони будуть осяяні Святим духом, тобто ту щасливу мить, коли дух зніме покрив з божественної таїни і відкриє нове високе та небесне богонатхненне знання. Нікому ще не вдалося прочитати невиказані думки. І ніякі знання не зможуть освітити таїну за стіною мовчання. Ще Гермес, посвячуючи свого учня Асклепія в безмовну суть «філософського каменю», попередив про його божественне джерело. «Правда,— писав він,— Бог може дарувати своїм обранцям здібність піднятися поверх природних речей, щоб прилучитися до сяяння його духовної досконалості,... проте ці обрані можуть пояснити лише ті причини творчості, що проходять перед їх очима, однак Первопричина залишиться нерозкритою, осягнути яку можна по той бік смерті». Отже, «філософський камінь»— загадка безсмертя, що малоє перспективу найвеличнішого відкриття людини і рано чи пізно знайде часткові форми свого застосування у матеріальному досвіді. Проте він може обернутися загадкою Сфінкса, котрий, як відомо, не знає милосердя до переможеного.

Унікальний досвід алхіміків набув деякі риси реальності того, що вважалося недосяжним. Ще наприкінці XVIII століття у Віденській державній скарбниці зберігалася медаль з штучного золота, на якій було вибито:

«Божественне перетворення проведене фон Рутцем у Празі 15 січня 1648р. в присутності Його Імператорської Величності Фердинанда Третього». 1658 рік:

Ріхтгаузен успішно демонструє досвід утворення штучного золота перед Електром Майнца. У 1666р. Іон Швейцер робить золото з порошоків, чим переконав Спінозу в реальності Червоного Каменю алхіміків. Серед відомих алхіміків, котрим був відомий секрет таких секретних перетворень, були Роджер Бжон, Альберт Великий, Фома Аквінський, Парацельс та багато інших.

Отже, чудодійний досвід алхіміків став фактом. Штучне золото було! Проте, слушно виникає запитання: чи не суперечить це законам природи, зокрема хімії? У 1982 році голандський фізик Дж. Кистемакер теоретично довів таку можливість при реакції брома та рутенія: $\text{Br} (z=35) + \text{Ru} (z=44) \rightarrow \text{Au} (z=79)$. Щоправда, для забезпечення такої реакції на мізерно короткий час— порядку мінусових зна-

чень секунди необхідно, щоб кінетична енергія активної частки була більша 100 Мев! (для порівняння: при анігіляції речовини — перетворення її у променеву енергію — її потрібно у чотири рази менше). Реакція узгоджується з думкою, що якщо такі явища можливі у неживій природі, то не можна виключити її і в організмі людини в період психічного перенапруження, коли раптово звільняється сплеск духовної енергії, амплітуда якої може значно перевищувати допустимі значення природних законів динаміки (відомий випадок, що відбувся в Японії, коли слабка жінка у пориві безумного відчаю підняла за бампер автомобіль, під колесами якого опинилася дитина).

Однак, чи не впливає з цього, що проблема «філософського каменю» як по суті своїй, так і за способом прояву дуалістична, що кожна з її іпостасей неповторна у своїй інтерпретації? Одна з них, умовно назовемо її прагматичною, наполегливо шукає найбільш ймовірні шляхи своєї реалізації в експерименті або науково-теоретичному обґрунтуванні, створюючи для цього штучне середовище, як умову, покликане забезпечити їх результативність. Остаточний висновок таких досліджень передбачити неможливо. І навіть, якщо трапиться так, що замість «еліксира життя» будуть знайдені трансуранові чи трансфермієві стабільні хімічні елементи, не здатні до саморозпаду, а значить таких, що мають владу над часом, відкриття вразить глибиною проникнення у тайни невідомого нам світу. Інша, трансфінітна, корені якої йдуть від Гермеса Трисмегиста, прагнула використати всемогутню енергію Великого Діяння в іскрометних проявах божественної волі, яку ми тільки за незнанням своїм помилково сприймаємо, як диво природи.

Є свідчення, що алхіміки поклали надію у своїх досвідах на даровану їм волю Святого Духа і тому, перед тим, як почати експеримент, вони повинні протягом певного часу духовно очиститися, щоб запевнити Бога, що не перетворять здобутий результат його на зло і унесуть таїнство перетворень у запаяних алембіках з собою. В рецепті невідомого алхіміка, який випадково знайшли у скрині, що була замазана в стіні, записано: «стерезіться відкрити дешифровку секрету жадним та гордовитим людям, а також й тим, хто не суть діти філософії». В трактаті, що приписують відомому алхіміку середньовіччя Альберту Великому, є попередження: «не довіряй нікому того, що довірив Бог, не дай своїм словам попасти у нечестиві руки, тому що вони бережуть філософські секрети століть». Багатьох відомих алхіміків намагалися загрозами та спокусами розкрити таємниці своїх рецептів, проте ні жорстокі тортури, ні страта не примусили до зради своєї обітниць.

Можливо, це пояснює причину, чому протягом тривалого часу так і не була розроблена відповідна технологія, яка змогла б забезпечити безперервний процес алхімічних перетворень в лабораторних умовах. Здається, що часу для розв'язання цього питання було вдосталь і зупинка була за ідеєю, яка б змогла сколихнути незаймані пласти пізнання і покласти початок нової епохи в науці, техніці та суспільних відносинах або, натомість, викрити алхімію, як найдавніше в історії шарлатанство. Проте в цьому і була загадка великої тайни алхімії, котра оберігала від непосвячених в її суть: ні про яку багаторазове повторення досвідів, перетворення звичайних речовин в благородні метали, що були зв'язані з магістеріями обдарованості, тим більше методу чи технології, не могло бути й мови: самі алхіміки не могли пояснити причини наступних невдач після позитивного рідкісного результату і жодна вимогливість до умов проведення досвіду не могла стати мірилом власного вкладу у свій досвід. Те, що вони відчували під час вдало проведеного сеансу, можна назвати винятковою феноме-

нальністю надлишкової творчості. Тому, кому знайомий, такий стан, не до того, щоб шукати його причини та невидиме джерело внутрішнього подвигу. Головне - не втратити час, щасливу мить осяяння, коли з-під руки з незвичною легкістю народжуються каскади думок-шедеврів, що окрілюють очароване сяйво творчої вдачі.

Видимо, теж саме відчували обранці, котрі були посвячені у таємниці алхімічних містерій, їх не цікавили практичні можливості своїх діянь, бо результати були мізерні та вимагали неокупних витрат. Не могло бути і мови про професійну майстерність та спадковість у передачі свого досвіду, бо досвіду як такого й не було, а ті рідкі випадки, що до теперішнього часу вважаються надприродними стали можливими втручанням Надрозуму або духовних сил, що на якусь мить проявили себе, довівши свою присутність у природі.

Отже, алхіміки з волі Бога були факірами на годину, а тому вони покладали надію на бажаний результат досвіду тільки тоді, коли знаходилися у стані містичного екстаза, що був викликаний припливом духовної енергії Космосу. І тому їх досвіди були невідтворювані за власним бажанням, хоч і вони суворо дотримувалися умови їх проведення. Але чому цю загадку вічності охрестили в людській пам'яті «філософським каменем»? Як відомо, філософи ще здавна шукали граничну основу своїх ідей, не відмовляючи собі у правах власноручно розв'язувати цю проблему засобами чистого розуму, що сам визначає міру своїх можливостей. Тобто, йдеться не про абсолютні знання, а про розмежування духовного і уречевленого та, водночас, відповідних форм їх пізнання. Фізика ніколи не стане метафізикою, бо цим вона заперечить себе: розчиниться у вільному витіканні енергійно-сислової діяльності Надрозуму. Тому дуже непевні спроби змішання раціонального та ірраціонального, реального та ірреального, образу та його подоби, науковими захопленнями прогностичних можливостей нескінченного пізнання.

У зв'язку з цим не можна не звернути увагу на вільне трактування поняття «філософського каменю», широко розповсюджене в науково-популярній та художній літературі, дуже далеке від його істинного значення. Не без впливу сциєнтизму та реанімірованого позитивізму пошук «філософського каменю» неправомірно зв'язують з сучасними відкриттями на стику наук, розробкою аналітичних способів онтологічного обґрунтування стародавньої ідеї першоречовини (в термінології Анаксимандра - апейрона), котрий дає про себе знати при синтезі віртуальних важких ядер атома, що в умовах саморозпаду зберігають в певні проміжки часу підвищену стабільність. Однак, доки «філософський камінь» в природі не виявлений, вишукується цілий ряд прогностичних припущень відносно наслідків, коли він з «речі в собі» перетвориться у «річ для нас». Цікаво, що гіпотетична ідея «першоречовини» самим природознавцям не здається такою вже неймовірною, більш за те, вони вважають, що вона дає сильний поштовх евристичним пошукам, зміцнюючи впевненість наукової думки, що загадка «філософського каменю» в руках людини. Проте не будемо забувати, що якщо наука все ж доведе реальність Існування стабільного трансуранового елемента, тобто еліксира безсмертя, не здатного до саморозпаду, то він все ж таки залишиться першоречовиною спінозівської «*natura naturata*» (природи створеної), а не субстанції.

Однак філософія як в далекому минулому, так і тепер, шукає розгадку «філософського каменю» не в okam'яних результатах досвіду та математично вивірених формул, а в ідеї животворного джерела нескінченних перетворень у природі, яка дарує розуму перспективу присут-

ності біля порога безсмертя. Отже, «філософський камінь» — проблема не науки, а філософії. Тільки інтелегібельно можна припустити, що ідея «елексіра безсмертя», тобто того, що може покласти край нескінченним перетворенням у природі, має чисто функціональне значення зв'язуючої ланки між метафізикою (в аристотелівському розумінні - теологією) та фізикою, живим Богом та Його Великим Діянням. Складність сприйняття цієї ідеї, а звідси, масове безвір'я, полягає у надмірній непропорційній залежності (сильніше — відсутності такої) між пізнанням природи та нашими знаннями про ноуменальний світ. Дійсно, все, що ми знаємо сьогодні про цей світ, заповнений неуречевленими, духовними сутностями - парафраза відомих біблійних текстів та теологічних містичних роздумів. Дещо простіше з душею — вона, все ж таки, ближче до людини і кожний з нас має можливість відчувати глибину її поштовхів, що не залишають людину протягом всього земного життя, хоч її природу ми ніколи не зможемо збагнути до кінця. В пізнанні ж духу, з часів, коли з'явилися перші згадки про нього, ми майже не просунулися, хіба що в літературно-містичному жанрі та припущеннях відносно причин його здатності до нескінченних зворотних перетворень, що продовжують залишатися безмовними. І як тільки хтось з науковців у своєму дослідженні з-за відсутності сильних аргументів мусить посилатися на свою побічність до проблеми духу, як зразу ж йому кидають докір: це вже не наука, а філософія.

Так, дух не перуречений і потрібне всевидище око, щоб не пропустити мить його пробудження, котра раптово викликає припливи творчої енергії та наступних фізичних та інших природних перетворень. Як писав Сковорода, дух все-на-все виліплює і все уносить з собою. Але оскільки нам не дано це знати, залишається сподіватися на те, що все, що має хоч побічне відношення до духу (а у цьому нас переконує не тільки непояснене, але й спонтанна логіка екстраполяції чистого розуму), може бути зрозуміло тільки в обсязі осмислення всезагального, сприяючого злиттю пізнаного з Єдиною метафізичною сутністю. Так народжується коло проблем, що знаходяться поза компетенцією науки, але необхідних для системних узагальнень мовою паранауки, в якій більше претензійності, ніж серйозних підстав у доказах. У світлі цього стає більш зрозумілим смисл афористичної перестороги Ньютона «фізика бійся метафізики», як визначення межі між тим, що може та повинно бути точно пояснено і доведено мовою науки та визнанням трансцендентності понять в оцінках припустимих значень метафізики, бездоказових з точки зору принципів наукового знання, однак і таких, що не суперечать їм. Тому розгадку таких визначень наука залишає для кращих часів, коли емансипація духовної реальності буде проявлена розумом та сублімована у досвіді. Випадок може дарувати неймовірне, вивести свідомість за межі каузально осмисленого та пізнаного, нарешті, започаткувати нову програму досліджень, яка принципово може змінити наші попередні погляди та знання. Але не настільки, щоб проникнути у глибини мудрості та розкрити споконвічні тайни Всесвіту, що завжди були в центрі уваги не тільки науковців, але і філософії та теології. Великі мислителі минулого, спираючись на особистий досвід інтелектуального та духовного осяння, ще тисячоліття тому кинули виклик чуттєвим знанням, що настане той довгоочікуваний час, коли всі набуті людством знання про природу будуть осмислені в поняттях філософсько-теологічного змісту. І скільки б їм у наступні часи не докоряли за наївність та беззмістовність таких поглядів, але до цього часу ми визнаємо за ними унікальний приклад далекобачення, всезагальності та невичерпності їх світлоносних ідей, котрі сто-

яли на передодні ще не народженої науки. І не дивно, що сучасна наукова думка використовує аннали таких ідей у своїх дослідженнях, переважно у прогностичних формі, вбачаючи в них ще не зрушену ниву пізнання. Нехай, алхімія, яку до цього часу ототожнюють за незнанням з оккультизмом, повним марновірства та містичних досвідів. Однак з її черева виникли різні методи отримання азотної кислоти, нашатиру, сулеми, фарб, лікувальних засобів тощо, що згодом започаткувало основу хімії.

Теж саме можна сказати і про астрологію, романтична історія якої ще з часів виникнення езотеричних ідей надовго зв'язала долю людини з розташуванням та рухом небесних світил. Думка, на перший погляд, настільки неймовірна і навіть, дозволу назвати, навіжена, що не тільки наука, але й здоровий глузд безапеляційно назвав її «ворожінням на зірках», заняттям, гідним профанів. Тому астрологію з легкої руки сучасних енциклопедистів, що тяжіють до лапідарних форм визначень, поспішили назвати псевдонаукою, чим скористувалася як наука (доказів - хоч відбавляй), так і визискувачі цієї ідеї (у прямому меркантильному смислі), розраховуючи, що вона ближче до відчуттів малообізнаної людини, ніж глибокодумні наукові знання про космос, доступні далеко не кожному. Справжній смисл астрології не зможе бути прояснений до тієї пори, поки наука сама не визнає для себе потребу рахуватися з духовною природою людини, її внутрішніми почуттями, здібних витримати величезне напруження навколоземних космічних променів, щоб іманентне відчуття взаємності Одиного з астральним середовищем.

Пророцтва не всемогутні і не обов'язкові. І жодне з них не досягне мети, якщо духовний розвиток людини не пройде через культуру оккультного вишкілу та не викликано особистою потребою духовного перетворення. Це - необхідна умова прояву вищих сил у реципієнтах, здібних викликати в їх аурі приховану сильну інтуїцію до самонавіювання і жоден оккультист не використає свій дар, доки не переконається в гідності людини.

Духовні сили, що чекають часу свого пробудження, можуть розкритися раптово, однак також раптово можуть і залишити кожного, хто мав намір використати їх негідно. І мабуть, ця обставина відіграє не останню роль, коли чи то оккультист, чи його реципієнт наближаються до критичного досвіду, начебто попереджуючи про наслідки, що описані ще у стародавніх книгах.

Як би там не було, але приходиться визнати, що ідея «філософського каменю», зрештою, як і ідеї антропоцентризму, телепатії, телекінеза, парапсихології тощо виникають на ґрунті непізнаного духовного світу, а тому почасти заповнюють вакуум наших знань про нього спорадичними явищами, залишаючи помітний слід в суспільній свідомості та психології всіх часів та народів. Спроба пояснити їх живучість та популярність розривом між буденою свідомістю та наукою, синдромом масової сенсаційної ненаситності не враховує, що проблема полягає лише у тому, щоб визнати визнану століттями реальність зверхприродного, того, що вросло в людську пам'ять правдоподібними легендами про чудотворний камінь і набуло пізнавального змісту. «Філософський камінь», — читаємо в трактаті стародавнього алхіміка, — одкровення всієї історії людства. Воно може бути відкрито не умом та досвідом, а одухотвореними знаннями, котрі повертають людині втрачене безсмертя».

Можливо, у неувяленному майбутньому науці все ж вдасться зайнятися декодуванням таких загадкових явищ та штучних магістерій, навіть припустити, що їх позитивні результати будуть введені в програми комплексних наукових досліджень, зрозуміло, з певними поправками, як

пропедевтика метанауки. Однак, чи буде це ще одним відкриттям науки, чи можливо проявом одухотвореності тепер вже самої науки, котра, схоже, сама починає ставити перед собою питання про перехід в теорії пізнання від наукової картини світу, до інтегральної феноменально-метафізичної, осмисленої в поняттях як самої науки, так і філософії, теології, а можливо й містичного досвіду?

Новий світогляд та гносеологічна єдність науки і релігії можуть з'явитися лише завдяки зустрічним зусиллям з їх боку до пошуку істини, в якій буде втягнена величезна кількість людей. Сьогодні цю необхідність переживають поки що ті, хто знає про це, свідомість та віра яких здійснила приголомшливий прорив у сферу пізнання апокаліптики метафізичного світу та наукових методів теоретичних узагальнень, розсіяних в наших знаннях та уявленнях про світ. Таких ще небагато, але на допомогу їм приходить вроджена властивість гармонії віри та розуму, посилена багатовічним безперервним досвідом творчості думки, пензля та музики. Прозріння чекає свого часу, воно зберігається ще у душевній глибині, тільки «вдивляється» в те, що не може бути сприйнято умом або спостережено, однак вже в якійсь то проміжки часу навівають смуток від усвідомлення нашої недосконалості. Великий дух, що колись прийшов до людини, веде нас звільнитися від системи Прокруста і сприйняти світ таким, яким він був до нас.

Слід визнати, що у науковому пізнанні дійсно існують свої принципи, що мають суворо функціональний смисл, обов'язковий для кожного дослідження. І науковця, занятого таким пошуком, не зупинить застереження мораліста, щось подібне; «цього не можна робити, тому що воно суперечить вченню церкви і взагалі аморально». Моральна тема в науці заявляє про себе не в процесі реалізації творчих задумів, обґрунтуванню можливостей прориву у непізнанні явища, а лише тоді, коли наявні всі симптоми руйнівних наслідків їх нерозумного використання в енергетичному просторі, що загрожують як природі, так і життю людини. І тут слід звинувачувати не науку, а моральний дефіцит, який приймає глобальні масштаби на ґрунті практицизму та безумного абсурда. Могутня у пізнанні та безсила у боротьбі зі злом наука у тандемі з технікою подовжує шукати, відкривати, винаходити засоби допомоги людям у традицій культової моралі, що на кожному кроці нагадує людині про заборони та застереження, було б грубою помилкою. Те ж саме можна сказати і про використання у релігії наукових методів. Але зрозуміти небезпечні наслідки взаємних прилюдних звинувачень як з боку релігії, так і науки, що є свідченням духовної безплідності та інтелектуального неуттва, давно пора.

Література

1. Андреев. Роза Мира.- М., 1992.
2. Блаватская Е. Тайная доктрина (синтез науки, религии и философии).- СПб., 1991.- Т.2-41.
3. Блаватская Е. Теософия и практический оккультизм.- М., 1993.
4. Боргош Ю. Фома Аквинский.- М., 1996.
5. Бэкон Р. Письма о тайных действиях искусства и природы и о ничтожестве.- СПб., 1883.
6. Морозов Н. В поисках философского камня.- СПб., 1909.
7. Пуассон А. Теория и символы алхимии.- Петроград, 1915.
8. Шварц Ф. Алхимия и современная антропология.- К., 1995.
9. Шюре Э. Великие посвященные.- М., 1990.
10. Юнг Г. Введение в религиозно-психологическую проблематику алхимии.- М., 1991.